

GİRESUN, ŞEBİNKARAHİSAR İLÇESİNİN KÜLTÜREL MİRASI: TAMZARA BEZİ

CULTURAL HERITAGE OF GİRESUN, ŞEBİNKARAHİSAR DISTRICT: TAMZARA CLOTH

Arzu ARSLAN * - Fatma Nur BAŞARAN **

Makale Bilgisi

Başvuru: 14 Şubat 2018

Hakem Değerlendirmesi: 22 Şubat 2018

Kabul: 6 Haziran 2018

DOI Numarası: 10.22520/tubaked.2018.17.010

Article Info

Received: February 14, 2018

Peer Review: February 22, 2018

Accepted: June 6, 2018

DOI Number: 10.22520/tubaked.2018.17.010

Özet

Giresun iline bağlı Şebinkarahisar ilçesi, deniz seviyesinden oldukça yüksekte, küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı, iklimi nedeniyle yoğun kış koşullarına sahip bir ilçedir. Anadolu'nun pek çok yöresinde olduğu gibi Şebinkarahisar'da da üretildiği mahallenin adıyla anılan Tamzara bezi dokumacılığı köklü bir geçmişe sahip olmasına rağmen günümüzde neredeyse kaybolma aşamasındadır. Bu araştırmanın amacı, Tamzara bezlerinin teknik, renk, desen ve kompozisyon özelliklerini değerlendirerek sistemli bilgiler sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda eski dokuma ustaları ve aileleri ile yüz yüze görüşmeler yapılarak orijinal Tamzara bezlerinin üretim aşamaları belirlenmeye çalışılmış, var olan ve ulaşılabilen örneklerin teknik özellikleri saptanmıştır. Araştırma kapsamında 9 adet orijinal Tamzara bezi, II. Nesil olarak değerlendirilen 4 adet bez ve günümüz dokumaları olarak değerlendirilen 5 adet örnek bezin teknik analizleri yapılmış, geçmiş ile günümüz arasındaki değişim ve/veya benzerlikler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tamzara bezi, Şebinkarahisar, tekstil, dokuma, kültürel miras.

* Öğretim Görevlisi, Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar Teknik Bilimler MYO, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümü, Şebinkarahisar Yerleşkesi, Şebinkarahisar /GİRESUN, e-posta: arzu2867@gmail.com.

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü, Gölbaşı Yerleşkesi, Gölbaşı /ANKARA, e-posta: fnurbasaran@gmail.com.

Abstract

Şebinkarahisar District of the Province of Giresun is quite above from the sea level, where there is mainly sheep and goat breeding under heavy winter conditions because of the climate. Tamzara cloth that is known with the name of the neighborhood where it is produced, almost disappears today despite its deep roots in the past. The aim of this paper is to assess the technique, color, ornament and composition characteristics of Tamzara cloths in order to provide systematic information. For the aim, face to face meetings with old weaving masters and their families were held to be able to define the production steps of the original Tamzara cloths and the technical specifications of existing accessible examples were defined. Within the scope of the work, 9 pieces of original Tamzara cloth, 4 pieces of cloths to be assessed as second generation and 5 pieces of cloths to be assessed as the examples for today were technically analyzed and the differences or similarities between the past and today were tried to be figured out.

Keywords: Tamzara cloth, Şebinkarahisar, textile, weaving, cultural heritage.

Giriş

Kültürel ürünler; insanların yeteneklerine, yaşam biçimlerine ve yaşadıkları coğrafyaya göre gelişmeler göstermiş, her yeni dönemde yeni bir anlayışla yaşatılmıştır. Ülkemizde kültürel özellikleri en iyi şekilde yansıtan geleneksel değerlerin başında el dokumacılığı gelmektedir. Renk, desen ve motif açısından yoğun bir süslemeye sahip olan dokumaların kaynaklarda, belirli bir teknik ve üslup içerisinde üretildiği aynı zamanda bir yaşamışlığı, yerleşim yerinin özelliklerini ve yaşam biçimini de kendi üzerinde hikayeleştirerek anlatmayı sağlayan kültürel ürünler olduğu vurgulanmaktadır (Akpınarlı ve Başaran, 2012:163).

Benzer olarak Güzel ve Kulaz (2016), Anadolu'nun dokuma sanatında zengin bir coğrafya olduğunu belirtmekte; Ölmez ve Etikan da (2013) kendine özgü renk, motif ve desen özelliğine sahip dokumaların varlığını sürdürdüğünü ve kültürün canlı tutulmaya çalışıldığını ifade ederek bu görüşü desteklemektedir (Güzel ve Kulaz, 2016:1321; Ölmez ve Etikan, 2013:88).

Anadolu kadını, temel gereksinimlerini karşılamanın yanında yalıtım amaçlı yer yaygılarında, tarımsal malzemelerin elde edilmesinde ve saklanmasında ve pek çok ihtiyacın giderilmesinde kirkitli veya mekikli el dokumalarını kullanmıştır. Teknik, uygulama ve tezgâh açısından farklılıklar gösteren mekikli dokumalar Anadolu'nun her yerinde teknik, renk, kullanılan araç-gereç, motif-kompozisyon özellikleri, kullanım alanlarına göre yöresel özellikler göstermekte ve üretildiği bölgede yerel kültürü yansıtan bir yapıya sahip olmaktadır (Başaran, 2014:152; Özkan, 2005; Yıldırım, 2013).

Bu çalışmada Şebinkarahisar yöresine ait Tamzara bezi örnekleri incelenmiş, geçmiş ile günümüz arasındaki değişim ve/veya benzerlikler ortaya konmaya çalışılmış; üretim süreçlerine göre geçirdiği evreler yöreden ve kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Tespit edilen örneklerin üretim yıllarına bağlı olarak bazı farklılıklar sergilediği görülmüş ve bu farklılıklar çerçevesinde sınıflandırılmıştır. Kullanım alanları, dokuma örgüleri, iplik ve tezgâh özellikleri, sıklık ve ölçülerine ait teknik özellikler bu sınıflandırma çerçevesinde sunulmuştur.

Yöredeki dokuma geleneği tarihi gelişimi açısından da incelenmiştir. Pek çok kaynakta da vurgulandığı gibi bir toplumun geçmişteki değerlerinin belirlenmesinde tarihi kayıtlar, arşivler, günlükler ve yıllıklardan yararlanılmaktadır. Yaşanan döneme ait tüm soyut ve somut değerlerin incelenmesinde ve belgelenmesinde

önemli yer tutan "salnameler" (yıllık), 19. yüzyıldan itibaren devletlerin ve toplumların yaşam biçimlerine ışık tutmuştur. Devlet tarafından tutulan bu bilgilerin ilki H. 1287 (M.1870) sonuncusu ise H. 1325 (M. 1907) tarihinde kayıt altına alınmıştır. O yıllar itibarı ile Sancak olarak Sivas'a bağlı olan Şebinkarahisar hakkındaki bilgiler, Sivas Salnameleri veya Sivas İl yıllıklarında etraflıca anlatılmıştır (Çalık, 2016:111).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan ve kaynaklarda eski adı Şark-i Karahisar veya Karahisar-i Şarki (Tosun, 2015:3) olarak geçen Şebinkarahisar, Amasya, Erzurum, Trabzon ve Sivas'a bağlı kalarak ve yüzlerce yıl Sancak Beyliği yaparak önemli görevler üstlenmiş bir yerleşim yeridir (Şek. 1).

Şekil 1 - Giresun ili sınırları ve araştırılan bölge / *Giresun province boundaries and region of research (Url1)*.

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, Şebinkarahisar'da dokuma sanatının başlangıcına dair kesin bir bilgi ile tarihlendirme yapılamamakla, Şal olarak anılan bir kumaş türü ile başladığı ifade edilmektedir (Çalık ve Ertürk, 2016, Yüz yüze görüşme). Yörede koyun ve keçi yünü karışımından dokunarak elde edilen bu kumaş türünden zıpka, ceket ve pantolon gibi çeşitli giyim eşyaları ile halı ve kilim üretiminin yapıldığı ayrıca o dönemlerde keten üretiminin de gerçekleştirildiği tarihi belgelerle tespit edilebilmektedir.

Çalık (2016) Anadolu ve Selçuklu hayatlarını kaleme alan önemli tarihi kitapların satır aralarında Şebinkarahisar ile ilgili cümlelerin var olduğunu, o dönemlere ait iki adet Ahilik Belgesi'nde, Ahilik Sanatları listesinde 1934 yılından itibaren Şebinkarahisar'da kendirden Müşabih Bezi dokunduğunu belirtmiştir. Yörede kendir lifi; kaba dokunan çadır, branda, kalın kumaş,

Fotoğraf 1 - Karahisar-i Tamzara'da Üretilen Keten / Linen
Produced in Karahisar-i Tamzara (Url3).

ip, urgan, halat gibi malzemelerin yapımında yaygın olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda Sinop'ta kurulan, Osmanlı Devleti'nin ilk tersanesinde imal edilen gemilerin donatılmasında gerekli olan urgan, halat ve bez ihtiyaçlarının karşılanması için dönemin Canik (Giresun) Valisi; Sinop, Şebinkarahisar, Sivas ve kendi coğrafyasında yer alan yerleşim yerlerinde kendir üretimiyle birlikte müşabih bezinin de geliştirilmesini ve üretiminin yapılmasını istemiştir. Karahisar-i Şarki'nin şeb madeninden sonraki en önemli stratejik ürünü olan keten ve kenevir, pek çok ilçede boya fabrikalarının kurulmasına sebep olması açısından büyük bir değer oluşturmuş ancak zaman içerisinde üretimi ve dokumacılığı terk edilmiştir (Tosun, 2015:50; Çalık, 2016:402-404).

Bahsedilen dokumaların dışında 1800'lü yılların başında yavaş yavaş Tamzara Bezi dokumasına geçiş başlamıştır. Henüz 18 yaşında olan Hacı Kasım Efendi, İran'ın Tebriz kentinden Şarki-Karahisar'a

göç ederken yanında bir dokuma tezgâhı getirmiştir. Bununla ilgili olarak Sabuncu (2013), dedesi Habip Rıza Efendi tarafından yazılmış olan Aile Tarihçesi adlı defterleri Türkçe'ye çevirterek aşağıdaki bilgiye ulaşmıştır:

“Dedem Habip Rıza Efendi, TARİHÇE’de, İran’ın Tebriz kentinden kalkıp Şebinkarahisar’da Tamzara Mahallesi’ne yerleşen dedesinden başlayarak aile soyağacımızı yazdıktan sonra yaşadığı dönemdeki olaylarla ilgili gözlemlerini, örneğin dokuma (çulha) sanatını Tebriz’den Tamzara’ya dedesinin getirdiğini (...)” (Sabuncu 2013:10).

Hacı Kasım Efendi yöreye yerleştikten sonra Tamzaralı bir bayanla evlenerek dokuma tezgâhının kullanımını ailesine öğretmiştir. Hacı Kasım Efendi'nin dokuduğu kumaşın özü çulha bezidir. Genellikle Tebriz ve Adana'dan dokumak amacıyla getirdiği yün iplere uyguladığı işlemleri (yıkama, haşılama, boyama), aynı zamanda Tamzara Bezi dokumacılığında kullanılan pamuklu ipliklere de uygulayarak, hazırlık işlemlerinin temelini oluşmasını sağlamıştır (Çalık, 2016, Yüz yüze görüşme).

O yıllarda Tamzara Mahallesi'nde Ermeniler, Rumlar ve Müslümanlar bir arada yaşamaktadır. Müslüman kesiminden önce Ermeniler ihtiyaç veya ticari amaçla bezin dokumasını öğrenmeye çalışmışlardır. Dönemin usta marangozları Bektaş Usta, Girgon Mehmet ve Şih Recep, örnek tezgâhtan yararlanarak aynısını üretmişlerdir. Zamanla mahallede yayılmaya başlayan bu tezgâhların bir kısmı Müslüman ailelerinde, bir kısmı ise Ermeni ve Rum ailelerindedir. Daha sonrasında Tamzara'dan Cüş köyüne, bu köyden de diğer köylere ulaşarak tezgâh sayısı 1500'lere kadar çıkmıştır. Ancak Cumhuriyet'in ilanından 1933'lere kadar Tamzara'da 50'ye yakın tezgâh kalmıştır (Çalık, 2016:114).

Yücel (tarihsiz) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş olan Salname-i Vilayet-i Sivas 1287-1870 Sivas İl Yıllığı'nda, Kaza-i Karahisar-ı Şarki olarak belirtilen Şebinkarahisar ile ilgili aşağıdaki bilgi yer almaktadır;

“Kaza-i mezburda iplikten mamul tire ve hamam takımı ve el havlusu ve bez üzerine yorgan ve döşek yüzü yerli basması imal olunur” (Yücel, Tarihsiz:102).

Tosun'un 2014 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri, Cumhuriyet Arşivleri Bölümü'nde yapmış olduğu araştırmada, 1935 yılında Başvekil İsmet

İnönü'nün Şebinkarahisar'a geldiğini, o yıllarda yaşanan iplik kıtlığını ve dokumacıların çektiği sıkıntıları dile getiren telgrafı gün yüzüne çıkarmıştır:

(T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi Bölümü, Yer No: 13-75-25, Belge tarihi:04.08.1935):

“Şebinkarahisar merkezinde dokumacıların satın alabilmeleri için daima hazır iplik bulunmak üzere tedbir alınmasını rica ederim. Giresun Ziraat Bankası Müdürü Size tafsilat verecektir. Dokumacıların işsiz kalmamalarına ve ben buradan gitmeden kendilerine müsbet bir cevap vermeye ehemmiyet veriyorum. Bu telgrafımı kaçta aldığınızı bildiriniz. 5 Temmuz öyle kadar buradayım.”

Seyahat 120 sayılıdır.

Başvekil
İ.İnönü

Bir başka kaynakta ise Karahisar ve Temzere kasabalarında 50 kadar dest-gah olup ipek çatarı, havlu ve çarşaf nesce imal olduğu belirtilmiştir. Tamzara bezinin yaşamını devam ettirebilmek için 1936 yılında çok ortaklı bir kooperatif kurulmuş ancak yürütülememiştir (Çalık 2016:114,409).

Kararname (T.C. Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı:2/ 6068) (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi)

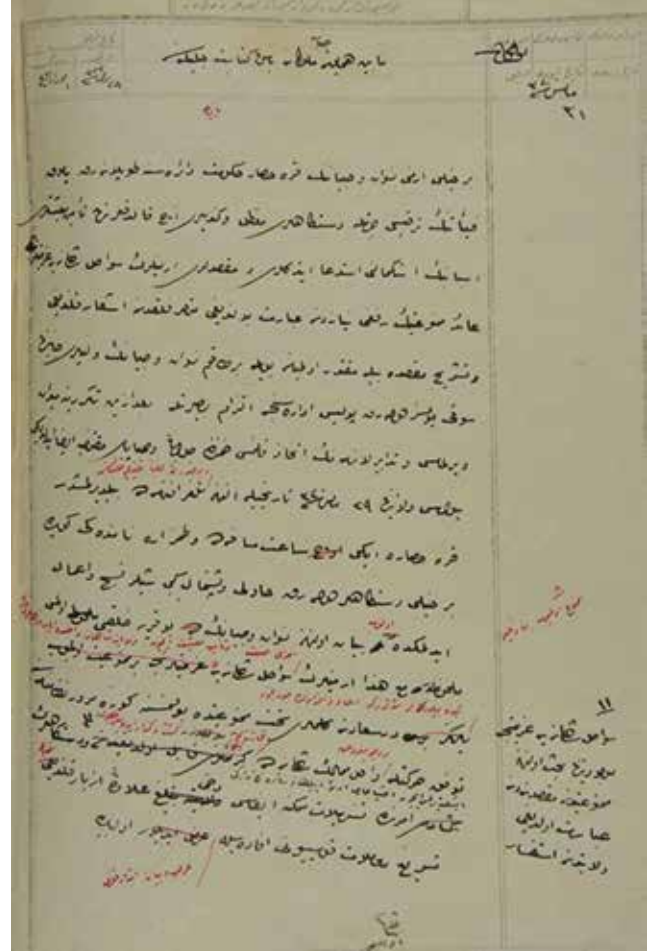
“İmal edilmiş ipliğe ve dokumacılığa ait bilimum malzemeyi alıp satmak, boyalı boyasız her nevi bez ve pamuklu mensucatı yapmak ve yaptırmak ve bunların toptan satışını temin etmek ve pamuk ipliği ve bunun her nevi mamulâtının inkişaf ve tekâmülü için icap eden teşebbüslerde bulunmak maksadile merkezi (Ş.Karahisar) olmak üzere 30 sene müddet ve 5000 Türk Lirası sermaye ile teşkiline başlanan (Şebin Karahisar Tamzara Dokumacılık Kooperatif Şirketi) nin, İktisad vekaletinden gönderilen esas ve zeyil mukavelename layihaları, İcra Vekilleri Heyetininin 26 / 2/ 937 tarihli toplantısında okunarak tasdiki onanmıştır.”

26 / 2/ 937

REİSİCUMHUR

Mustafa Kemal ATATÜRK

Kooperatifin yanlış tezgâh seçimi ve çözülemeyen iplik kıtlığı, bu dokumanın zamanla daha da azalmasına sebep olmuştur. Tosun (2015) tarafından Osmanlıca'dan Türkçe'ye çevrilen belgede, Tamzara bezi dokumasının durumu ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır (Url2):

Fotoğraf 2 - Tamzaralı Ermeni dokumacıların iplik fiyatlarının pahalı olduğunu beyan ederek hükümet konağı önünde gösteri yapmaları / Full-view of Armenian weavers demonstrating in front of the government building by declaring that the yarn prices were expensive (Belgenin Arşiv Fon Kodu: DH.TMİK.M, Dosya No: 174, Gömlek No:32, Tarihi: 1 Haziran 1320 (14 Haziran 1904)).

Yukarıda verilen arşiv belgesine göre, 1904 yılında Şebinkarahisar'ın Tamzara Mahallesi'nde yaşayan Ermenilerin Tamzara bezi dokumasında kullandıkları iplik fiyatlarının yükselmesinden dolayı tezgâhlarını çalıştıramadıkları ve üretim yapamadıkları, bundan dolayı da kadın ve çocuklarını hükümet konağı önünde gösteri yapmaya yolladıkları ifade edilmiştir. Belgeye göre Tamzara bezi dokumasında pamuk ipliğinin kullanıldığı, dokunan ürünlerin elbezi, havlu ve peştamal vb. olarak üretildiği belirtilmiştir.

Zamanla teknolojinin gelişmesi ve insanların geçim kaynaklarının farklı alanlara kaymasıyla Tamzara bezi dokuması 1-2 tezgâha kadar düşmüştür. Günümüzde ise İlçe Halk Eğitim Merkezi ve Tamzara Mahallesi'nde ikamet edenler tarafından desteklenen kurslarla canlandırılmaya çalışılmaktadır.

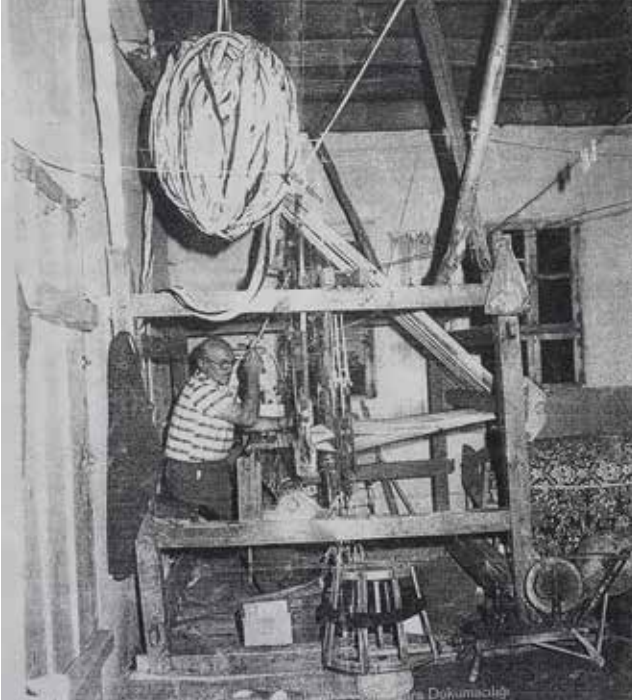
TAMZARA BEZİ ÜRETİM TEKNİKLERİ VE ÖZELLİKLERİ

TAMZARA BEZİ DOKUMACILIĞINDA KULLANILAN ARAÇLAR

Tamzara bezi dokumacılığında kullanılan en önemli araç dokuma tezgâhıdır (Foto. 3-4). Eski örneklerin 4 çerçeveli olduğu bilinmekle birlikte genellikle 2 çerçeveli kamçılı tezgâhlar kullanılmıştır. Ahşap yapıya sahip bu tezgâh ve parçalarına yörede tufa (tefe), yan ağaçları (iskelet), kücü (gücü), tarak, toka, kütük (silindir/levant), çilpi çubuğu (çözgü çubuğu), kolağacı, germe tahtası (cimbar), kuyu (ayakçaklar), top (çözgü), çözgü silindiri, arka silindir ve

Fotoğraf 3 - Orijinal dokuma tezgâhi örneği / The original weaving loom sample (Fotoğraf için kaynak kişi / Source for photo: Temel MELETLİ) (Fotoğrafta yer alan kişi / Person in the photo: Sefa AKGÜN) (Yıl / Year:1980-1981)

Fotoğraf 4 - Orijinal dokuma tezgâhi örneği / The original weaving loom sample (Fotoğraf için kaynak kişi / Source for photo: Recep ERTÜRK) (Fotoğrafta yer alan dokuma ustası / Weaving master in photo: Recep YAZAN) (Yıl / Year:1980-1985 arası)

Fotoğraf 5 - Günümüz Tamzara bezi dokumacılığında kullanılan tezgâh örnekleri / Examples of looms used in Tamzara weaving today (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl/Year: 2016)

Fotoğraf 6 - Günümüz Tamzara bezi dokumacılığında kullanılan tezgâh örnekleri / Examples of looms used in Tamzara weaving today (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl/Year: 2016)

oturak adı verilmekte ayrıca mekik ve masura da dokuma esnasında kullanılan yardımcı araçları oluşturmaktadır (Meletli ve Kütükcü, 2016, yüz yüze görüşme).

Tamzara bezi dokumasında öncelikle dokuma tezgâhını ayakta tutan yan ağaçları (iskelet), yere ayakçaklar ile sabitlenmektedir. Tezgâha dokuyucu

Fotoğraf 7 - Tamzara bezi dokumacılığında kullanılan orijinal mekik ve masuraların günümüzdeki durumu / *The present situation of the original shuttles and the bobbins used in Tamzara weaving (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Mine CERANOĞLU) (Yıl /Year: 2013)*

Fotoğraf 8 - Tamzara bezi dokumacılığında kullanılan orijinal mekik ve masuraların günümüzdeki durumu / *The present situation of the original shuttles and the bobbins used in Tamzara weaving (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Mine CERANOĞLU) (Yıl /Year: 2013)*

kısından bakıldığında bir adet oturma yerinin olduğu görülmektedir. Ortalama 15-20m uzunluğunda hazırlanan top (çözü) dokuyucunun tam üstüne gelecek şekilde tavana asılmaktadır. Çözgü ipliklerinin dokuma tezgâhına düzgün şekilde akışını sağlamak amacıyla çözgü silindiri üzerinden geçirilmekte ve çapraz çubukları ile alt-üst iplik ayrımı yapılmaktadır. Bazı yörelerde dağ adı verilen ve tezgâhının arkasındaki arka silindirden aktarılan çözgü iplikleri gücülere (küçü) geçirilmekte; daha sonra tarak dişlerinden de taharlandıktan sonra çilpi çubuğu denen kısma bağlanarak sabitlenmektedir. Dokuyucunun hemen önünde yer alan ve dokuma ilerledikçe kumaşın sarıldığı levant, köşeli yapıya sahiptir; üzerinde birkaç yuvası olan ve kumaşın sarılmasına yardımcı olan kolağacı (gerdirme düzeneği) yer almaktadır. Tezgâhın yan tahtalarına oturtulan levant ana iskelete sabitlenmekte, böylece çözgü iplikleri için gerekli olan gerginlik sağlanmaktadır. Bu kısmın önünde dokumanın enini gergin tutan, ahşaptan yapılmış ve yöresel olarak germe tahtası adı verilen cimbar bulunmaktadır. Bu parça, kumaş kenarlarına tutunmayı sağlayacak şekilde iki kenarında çivili bir yapıya ve orta kısmında yapılan dokumanın eni ölçüsüne göre ayarlanabilir bir düzeneğe sahiptir. Mekik ise atkı ipliklerinin atılmasında kullanılmaktadır. Tezgâhta ayrıca temel hareketlerden sonra dokuma işleminin yardımcı hareketlerini oluşturan çözgü salma ve kumaş sarma tertibatı bulunmaktadır.

DOKUMA HAZIRLIK İŞLEMLERİ

Hazırlık işlemleri geleneksel bez dokumacılığına sahip her yörede benzer yöntemlerle yapılmakla birlikte, konu bütünlüğü açısından Tamzara bezi dokumasında gerçekleştirilen uygulamalar kısaca açıklanmıştır.

Fotoğraf 9 - Orijinal Tamzara bezi dokumacılığında kullanılan pamuk çileleri / *Cotton yarn hanks used in original Tamzara weaving (Fotoğraf için kaynak kişi / Source for photo: Mine CERANOĞLU) (Yıl /Year: 2013)*

İpliklerin Elde Edilmesi

Geçmişte orijinal Tamzara bezlerinde kullanılan ipliklerin Malatya, Kayseri ve Çukurova'dan paketler halinde satın alındığı tespit edilmiştir. Beyaz pamuklu iplikler, bir pakette 16 adet bulunan ve kelep adı verilen büyük çileler şeklindedir (Foto. 9).

Çile; ipek, yün ve pamuk gibi ipliklerin halka biçimde sarılmasıyla yapılan bağa verilen addır (Uzunöz ve Türkyılmaz, 2008: 27). Çile halindeki iplikler hengal adı verilen daha küçük çileler haline getirilmiş ve böylece gereğinden fazla miktarda ipliğin boyanması engellenmiştir. O dönemlerde, beyaz renkte olan ipliklerin çeşmelerde ayaklarla çignenerek yıkandığı, daha sonra düz taşlar üzerinde tokaç adı verilen ahşap tokmakla dövülerek yumuşamasının sağlandığı ifade edilmiştir (Şişman Zehra, 2016, Yüz yüze görüşme).

Boyama

Ön hazırlığı biten iplikler dokuması yapılacak ürün çeşidine göre büyük kazanlarda kaynatılarak boyama işlemine tabi tutulmuştur. İpliklerin boyanmasında doğal boyalar ve/veya paket halinde satın alınan hazır boyalar kullanılmıştır. İlçede dokumacılığın başladığı ilk yıllarda iplikler doğal boyalarla renklendirilmiş, mordan olarak yöreden çıkarılan şap kullanılmıştır¹. Ancak dokuma tezgâh sayısının artışı ile istenen talep karşılanamayınca kimyasal boyalar da kullanılmaya başlanmıştır (Şişman, Zehra ve Ertürk, 2016, Yüz yüze görüşme). İncelenen orijinal örneklerin doğal boyalarla renklendirildiği belirlenmiştir.

İpliklerin renklendirilmesinde temel olarak, dokunacak kumaşın renk özellikleri dikkate alınmıştır. Ürünün renk özelliklerine göre farklı kazanlara gerekli miktarda boya ilave edilerek ve karıştırılarak boyanın suda çözünmesi sağlanmıştır. Hengel bağlarının boya kazanlarına suyun kaynaması beklenmeden konduğu eğer iplikler siyah renge boyanacaksa rengini atmaması için zırnık adı verilen bir maddenin ilave edildiği tespit edilmiştir².

Kasar İşlemi

Yöre dilinde kasser olarak adlandırılan kasar işleminde amaç iplikleri beyazlatmaktır. Günümüzde kullanılan çamaşır suyunun işlevine sahip olan kasar maddesi, kaliteli düzeyde kimyasal bir madde olup toz şeklinde ve renksizdir. Bakır leğenlerde ya da ahşap teknelerde suyun içine atılarak çözdürülen bu madde, içinde ham ipliklerin 1 gün bekletilmesiyle beyazlatma sağlanmıştır. Bu işlem yalnızca beyaz renkte kullanılacak iplikler için yapılmış, renkli olarak kullanılacak ipliklere kasar işlemi uygulanmamıştır (Meletli ve Kütükçü, 2016, Yüz yüze görüşme).

Haşillama

Genel bir dokuma hazırlık işlemi olan haşillama, dokuma sırasında sürtünmeye ve gerilmeye maruz kalan çözümlü ipliklerinin direncini arttırmak amacıyla yapılmaktadır.

Yöreden elde edilen bilgilere göre, boyama ve kasar işlemlerinden geçirilen hengel bağları (çileler), un ve yarmanın toz haline getirilmesinden oluşan ve yörede hamur adı verilen malzemeyle haşillama işlemine tabi tutulmuştur. Hengel bağlarının el ile ovularak haşıl maddesini iyice emmesi sağlanmıştır. Bu işlemin amacı, ipliği sağlamlaştırmak ve her bir iplik telinin birbirine yapışmasını önlemektir. Sonrasında hengel bağları sıkılarak ıslak halde terdek, kütük veya nezük adı verilen ahşap çubuklara asılmıştır. Bu haliyle şefil olarak da adlandırılan ıslak ve nemli bağlar daha sonra çözümlü hazırlanması için evlere para karşılığında dağıtılmıştır.

Çözümlü Hazırlama İşlemi

Boyama ve kasar işleminden geçirilen çileler çıkırık adı verilen aletle bobinlere sarılarak, çözümlü hazırlayan kişilere teslim edilmiştir (Foto. 10). Yöreden elde edilen bilgilere göre o dönemde çözümlülerin bobinleri dokunacak desene uygun şekilde ve renk düzenine dikkat ederek düzenledikleri ve çözümlüleri çapraz taraqlarından sırasıyla geçirdikten sonra kol yardımıyla çevrilen çözümlü dolabına sararak hazırladıkları; bobinlerdeki ipliklerin tamamı bittikten sonra dolap üzerine sarılan bu çözümlüyü büyük bir top/yumak haline getirdikleri belirlenmiştir.

Fotoğraf 10 - Çözümlü ipliklerinin düzenlenmesi / Arrangement of warp threads (Fotoğraf için kaynak kişi / Source for photo: Temel MELETLİ) (Fotoğrafta yer alan çözümlü ipliği ustası / Master of the warp yarn in the photo: Havva AKGÜN) (Yıl / Year: 1976-1977)

Çözümlü hazırlama işlemi günümüzde Halk Eğitim Merkezi'nde üretilen dokumalar için atölye ortamında yapılmakta, çalıktan gelen ve çapraz taraqlardan geçirilen çözümlü iplikleri yatay konumdaki çözümlü dolabının üzerine sarılmaktadır. 42 bobin kapasiteli çalıktaki hazırlanan çözümlü iplikleri gruplar halinde hazırlanmakta, grup sayısı kumaş enine göre değişim göstermektedir.

¹ Günümüzde şap madeni olarak bilinen "şep madeni" Şebinkarahisar'da rezerv bakımından oldukça zengindir. Taş halinde elde edilen bu maden, aynı zamanda doğal boyamalarda mordan olarak da kullanılarak, kumaşlara parlaklık ve haslık özelliği katmıştır. İngiliz kumaşlarında kullanılmak üzere İngiltere'ye de ihraç edilmiştir (Meletli, Kütükçü ve Şişman Zehra 2016, Yüz yüze görüşme).

² Zırnık; arseniktrisülfür kristaline Farsça'da verilen "zarnikh" isminden gelmektedir. Sülfürik asit, arsenik ve sodyum sülfürün karışımından oluşan ve "arseniktrisülfür" olarak adlandırılan, AS₂S₃'ün halk arasında bilinen ismidir (Ur14).

Fotoğraf 11- Çağlık üzerine yerleştirilmiş masuralar / *Bobbins on the warping creel* (Fotoğraf için kaynak kişi / *Source for photo: Arzu ARSLAN*) (Yıl/Year: 2016)

Fotoğraf 12- Çapraz tarağı / *Cross comb* (Tamzara Bezi Dokuma Atölyesi) (Fotoğraf için kaynak kişi / *Source for photo: Arzu ARSLAN*) (Yıl/Year: 2016)

Fotoğraf 13 - Günümüzde hazırlanmış ve dolaba sarılmış çözüğü ipliği / *Warp threads prepared and wrapped on frame today* (Tamzara Bezi Dokuma Atölyesi) (Fotoğraf için kaynak kişi / *Source for photo: Arzu ARSLAN*) (Yıl/Year: 2016)

Tahar İşlemi

Çözgü ipliklerinin belirli kurallara göre çerçevelerdeki gücü gözlerinden ve tarak dişleri arasından geçirilmesi işlemidir. Taharın ilk bölümü gücü telleri ile yapılmakta ve geleneksel dokumacılıkta aynı harekete sahip çözgü ipliklerinin aynı çerçevede toplaması esasına dayanmaktadır. Öncelikle çözgü yumağı tezgâhın üstündeki yerine asılarak her bir iplik öncelikle gücü gözlerinden geçirilmekte sonra sıra tarak taharına gelmektedir. Daha sonra çözgü, levende çilpi çubuğuyla sabitlenerek dokuma işlemine geçilmektedir. Yöreden elde edilen bilgilere göre tezgâh üzerinde yer alan ipliklerin dokuma sırasındaki sağlamlığını daha da arttırmak amacıyla, haşılama işleminden ayrı olarak, mum tahtası yardımıyla ipliklerin üzerine balmumu da uygulanmıştır. Bu işlem sırasında eğer iplikler birbirine yapışmışsa, sert bir kıl fırça ile taranarak/fırçalanarak birbirinden ayrılması sağlanmıştır (Meletli ve Kütükçü, 2016, Yüz yüze görüşme).

Dokunma İşlemi

Dokumanın yapıldığı tezgâhlar mekikli ve kamçılı olarak ikiye ayrılmaktadır. Mekikli tezgâhlarda, el mekiği ve normal mekik kullanılmıştır. El mekiği; küçüktür ve kemikten yapılmıştır, normal mekik ise yüküflüdür³ ve mekiğin dokuma sırasında kolay hareket etmesini sağlamak amacıyla mum ile kaplanmıştır. Yörede eski dönemlere ait tespit edilen tüm tezgâhlar yıllardır kullanılmamış ve atıl durumda bırakılarak ne yazık ki çürümeye terk edilmiştir (Foto. 7,8,14,15).

Tamzara bezlerinin üretiminde ipliklerin kalınlığı ve inceliği etkili olmuştur. İhtiyaçlar doğrultusunda desen ve kullanım amaçlarına göre çözgü sayıları belirlenmiştir. Panama gibi dokuma örgülerinde gücü gözlerinden 2'şer iplik geçirilmiş veya bu yüzeyler için 4 çerçeveli tezgâhlar kullanılmıştır. Kareli görünüme sahip örneklerde renkli hazırlanan çözgü genişliğine uygun şekilde renkli atkı düzenlemeleri yapılmıştır (Örneğin, kareli bezlerde çözgü düzenlemesi 30 siyah, 30 beyaz olarak yapılmış, atkı sıraları da kare yapılar

³ Mekik ucunda yer alan metal kısım.

Fotoğraf 14 - Eski Tamzara bezi dokuma tezgâhında çözgü ipinin tezgâha çekilmiş hali / Warp thread drawn into loom on old Tamzara linen weaving loom (Fotoğraf için kaynak kişi / Source for photo: Mine CERANOĞLU) (Yıl /Year: 2013)

Fotoğraf 15 - Orijinal dokuma tezgâhının günümüzdeki durumu / The current state of the original loom (Fotoğraf için kaynak kişi / Source for photo: Mine CERANOĞLU) (Yıl /Year: 2013)

Fotoğraf 16 - Yüsküflü mekik örnekleri / Moor shuttle example (Fotoğraf için kaynak kişi / Source for photo: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

oluşturulmak istendiğinde iplik kalınlığına uygun olarak 30 sıra siyah, 30 sıra beyaz şeklinde uygulanmıştır).

Bitim İşlemi

Dokuma işlemi tamamlandıktan sonra uygulanan işlemin haşıl uzaklaştırma olduğu tespit edilmiştir. Yörede bürüklük olarak anılan bezlere ayrıca saçak bağlaması da yapılmıştır. Günümüzde üretilen örneklerin bazılarında (sehpa örtüsü) aynı uygulamalara rastlanmaktadır.

Materyal ve Yöntem

Şebinkarahisar ilçesinde ulaşılan örnekler, üretildikleri dönemlere göre teknik, desen ve kompozisyon özellikleri açısından çeşitlilik göstermesinden dolayı 3 grupta ele alınmıştır;

- Orijinal Tamzara Bezi (9 adet),
- II. Nesil dokumalar; (4 adet),
- Günümüz dokumaları (5 adet) olarak kategorize edilmiştir.

Orijinal Tamzara Bezi örneklerine ulaşılabilme amacıyla yapılan çalışmalarda kronolojik bir bilgi de oluşturulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda o dönemlerde aktif üretimde bulunmuş ve ailelerine destek olmak amacıyla üretim sürecine dâhil olan kişilerle yüz-yüze görüşmeler yapılmış, orijinal dokuma bezlerinin üretim yılları da tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bilgilerden Tamzara bezi dokumasının Şebinkarahisar'da eski bir gelenek olduğu belirlenmiştir.

II. Nesil dokumalar; Tamzara'da dokumacılığın azalmaya başladığı yıllarda aynı özellikleri yaşatmak amacıyla İstanbul'da yarı otomatik tezgahlarda dokutulan örneklerdir.

Günümüz dokumaları, 2010 yılından bu yana üretilen örneklerdir. Kadın İstihdamının Desteklenmesi Hibe Programı kapsamında TR.07H1.02-001/169 numaralı, Kadınlar Üretimde Projesi ile Tamzara Dokumacılığı – Mazmanlık- Kilim Dokumacılığı Giresun Üniversitesi, Şebinkarahisar Meslek Yüksekokulu ile Şebinkarahisar

GİRESUN-ŞEBİNKARAHİSAR İLÇESİNİN KÜLTÜREL MİRASI: TAMZARA BEZİ

Belediyesi'nin ortak çalışmaları sonucunda tekrar hayata geçirilmiştir. 2010 yılında başlatılan bu süreç Halk Eğitim Merkezi Yöresel Bez Dokuma Kursu ve Tamzara'da yaşayan kişilerin desteği ile ayakta tutulmaya çalışılmaktadır.

Bulgular

Üretim dönemlerine göre tüm bezler 10 yıl aralığı kullanılarak 7 grupta verilmiştir (Çize. 1). Çeşitli kaynaklardan ve yöreden elde edilen bilgilere göre üretimin en yoğun şekilde yapıldığı dönem 1900-1970'li yıllar olmasına rağmen o dönemlere ait örnekler günümüze kadar korunamamıştır. Tamzara bezinin

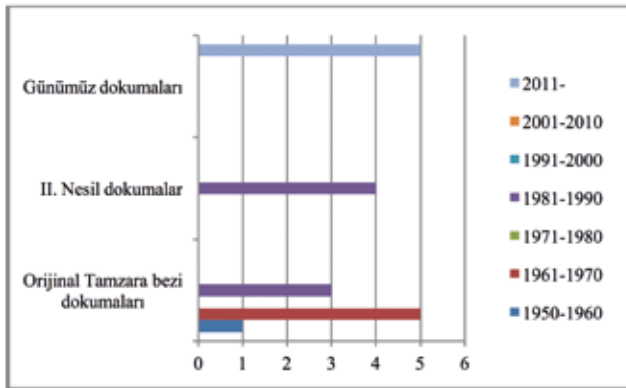
Fotoğraf 17-Orjinal Tamzara bezi örnekleri / Examples of original Tamzara linen (Orijinal bez kaynak kişileri: Abdullah DÖNMEZ, Cemile YAZAN, Aynur YAZICIOĞLU/ Source persons for original sample: Abdullah DÖNMEZ, Cemile YAZAN, Aynur YAZICIOĞLU) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

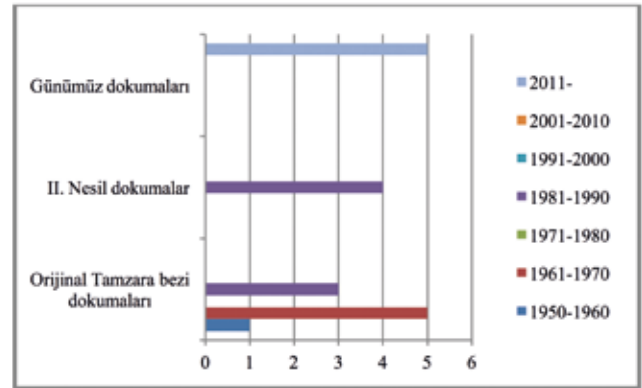
Fotoğraf 18- II. Nesil dokuma örnekleri / II. Generation weaving examples (II. Nesil bez kaynak kişi: Recep ERTÜRK/ Source person for second generation: Recep ERTÜRK) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

Fotoğraf 19- Günümüz dokuma örnekleri / Today's weaving examples (Günümüz bezleri kaynak kişi: Nazire KELEMCI/ Source person for today's sample: Nazire KELEMCI) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

Çizelge 1 - İncelenen dokuma bezlerin kronolojik dağılımı / Chronological distribution of woven cloths examined

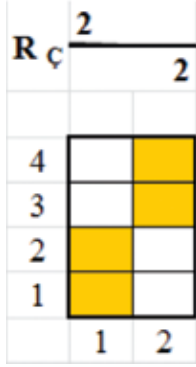
Çizelge 2 - İncelenen bezlerde kullanılan dokuma örgülerinin dağılımı / Distribution of the weaving structures used in the examined fabrics

karakteristik özelliklerini yansıtan orijinal örneklerden 1 adedinin 1950-60 yılında; 5 adedinin 1961-70; 3 adedinin ise 1981-90 yılları arasında üretildiği tespit edilmiştir. II. Nesil olarak değerlendirilen 4 adet dokumanın tamamı 1981-90 yılları arasında İstanbul'da yarı otomatik tezgahlarda dokunmuştur. Günümüz dokumalarının 5 adedi ise 2011 yılında dokunmuş olup toplamda 18 adet bez incelenmiştir.

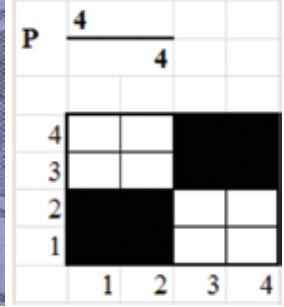
Çizelge 2'de görüldüğü gibi Orijinal Tamzara bezlerinde en çok rips dokuma örgüsünün kullanıldığı anlaşılmaktadır. İncelenen sofraba ve gömleklilik dokumalarda rips, panama ve bezayağı; peştamal ve başörtüsü dokumalarında rips ve rips-bezayağı birlikte; çarşaf dokumasında yalnızca rips dokuma,

bürüklük olarak üretilen örneklerde ise krep dokuma örgülerinin uygulandığı tespit edilmiştir. Bir bağlama şemasına göre geliştirilen krep dokuma örgülerinde olduğu gibi rips ve bezayağı teknikleri belli bir şemaya göre birleştirilmiş ve krep doku oluşturulmuştur (Fotoğraf 20, d). II. Nesil olarak adlandırılan dokumaların tamamı peştamal olarak üretilmiş, bu gruptaki ürünlerde bezayağı ve rips dokuma teknikleri kullanılmıştır. Günümüz örneklerinde ise gömleklilik olarak dokunan bezlerde bezayağı dokuma tekniği kullanılırken, sehpa örtüsü olarak üretilenlerde bezayağı yanında belli bölgelerde ajur tekniklerinin de yer aldığı görülmüştür. Bürüklükte ise rips dokuma örgüsü uygulanmıştır (Çize. 2).

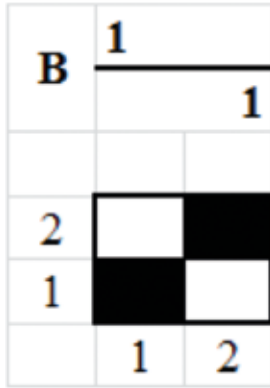
GİRESUN-ŞEBİNKARAHİSAR İLÇESİNİN KÜLTÜREL MİRASI: TAMZARA BEZİ

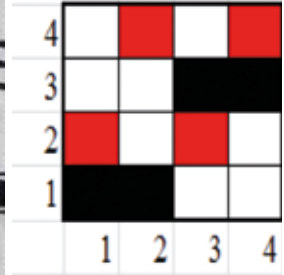
a) Rips dokuma / Rib weave

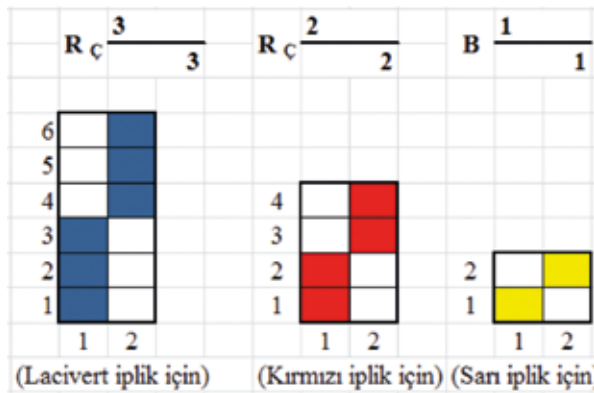
b) Panama dokuma / Panama weave

c) Bezayağı dokuma / Plain weave

d) Krep dokuma / Crepe weave

e) Rips+Bezayağı dokuma / Rib + Plain weave

Fotoğraf 20-Tamzara bezlerinde kullanılan dokuma örgüleri / Weaving fabric used at Tamzara cloths (Orijinal bez kaynak kişileri: Zehra ŞİŞMAN, Aynur YAZICIOĞLU, Nazire KELEMCİ, Abdullah DÖNMEZ/ Source persons for original sample: Zehra ŞİŞMAN, Aynur YAZICIOĞLU, Nazire KELEMCİ, Abdullah DÖNMEZ) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

- a) Rips dokuma /Rib weave
- b) Panama dokuma /Panama weave
- c) Bezayağı dokuma / Plain weave
- d) Krep dokuma / Crepe weave
- e) Rips+Bezayağı dokuma / Rib + Plain weave

İncelenen bazı örneklerde atkı iplik kalınlıklarının farklı olduğu, bazı renk sıralarında bezayağı kullanılırken bazılarında farklı yüksekliklerde rips örgülerin tercih edildiği tespit edilmiştir (Foto.20,e).

Orijinal Tamzara Bezlerinde sofralık ve gömleklkte kullanılan ipliklerin büküm yönü çözüde ve atkıda Z (sağ) yönlü ve tek katlıdır. Peştamal amacıyla dokunan

Tablo 1-İncelenen bezlerde kullanılan dokuma örgüleri ve kullanım alanlarının dağılımı / *Distribution of weaving fabrics and areas of usage of examined fabrics*

ÜRÜN TÜRLERİ	DOKUMA ÖRGÜLERİ		
	Orijinal Tamzara bezleri	II. Nesil Dokumalar	Günümüz örnekleri
Sofra bezi	Rips, Panama, Bezayağı		
Gömlekklik	Rips, Panama, Bezayağı		Bezayağı
Peştamal	Rips, Rips+ bezayağı birlikte	Rips ve Bezayağı	
Başörtüsü	Rips, Rips+ bezayağı birlikte		
Çarşaf	Rips		
Bürüklük	Krep		Rips
Sehpa örtüsü	Bezayağı		Ajur

a) Sofra bezi, Yıl:1960 / *Table cloth*, b)Gömlekklik, Yıl:1980/*Shirt cloth*, Year:1980 c) Peştamal, Yıl: 1960 / *Loin cloth*, Year:1960d) Çarşaf, Yıl:1980 / *Sheet*, Year:1980e) Çarşaf, Yıl:1980 / *Sheet*, Year:1980f) Bürüklük, Yıl:1950 / *Bürüklük*, Year:1950

Fotoğraf 21 - Orijinal Tamzara bezi örnekleri / *Examples of Tamzara fabrics (Orijinal bez kaynak kişileri: Zehra ŞİŞMAN, Cemile YAZAN, Abdullah DÖNMEZ, Aynur YAZICIOĞLU, Nazire KELEMCİ / Source persons for original sample: Zehra ŞİŞMAN, Cemile YAZAN, Abdullah DÖNMEZ, Aynur YAZICIOĞLU, Nazire KELEMCİ)(Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl/Year: 2016)*

bezlerde çözüme ve atkıda S (sol) yönlü tek katlı; çarşaf bez ve bürüklükte çözüme ve atkıda yine Z (sağ) yönlü ve tek katlı iplik kullanılmıştır (Foto. 21).

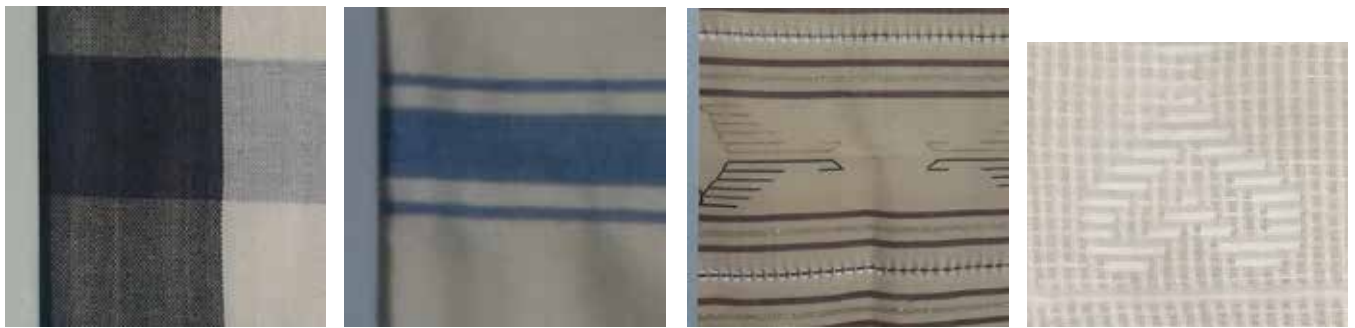
Peştamal amacıyla dokunan II. Nesil dokumaların birincisinde, çözüme ve atkıda Z (sağ) yönlü ve tek katlı iplik; ikinci ve üçüncü örnekte çözüme Z (sağ) yönlü, atkıda S (sol) yönlü tek katlı iplik; son örnekte ise çözüme ve atkıda yine S (sol) yönlü tek katlı iplik kullanılmıştır (Foto.22).

Günümüz dokumalarında; sofrada bezinde, çözüme ve atkıda Z (sağ) yönlü tek katlı iplik; bürüklük dokuma örneği ile birinci sehpa örtüsünde çözüme ve atkıda S (sol) yönlü tek katlı iplik; son örnekte ise çözüme S (sol) yönlü, atkıda ise Z (sağ) yönlü tek katlı iplik kullanıldığı tespit edilmiştir (Foto. 23). Bezlere satış amaçlı olarak farklı tasarım görüntüsü katmak ve kullanım alanlarını genişletebilmek amacıyla keten ve simli polyester iplikler de ilave edilmiştir.

GİRESUN-ŞEBİNKARAHİSAR İLÇESİNİN KÜLTÜREL MİRASI: TAMZARA BEZİ

Fotoğraf 22- II. Nesil Tamzara bezi örnekleri / II. Generation Tamzara cloth samples (İstanbul 1980, fabrika üretimi / Istanbul 1980, factory production) (II. Nesil bez kaynak kişi: Recep ERTÜRK / Source person for second generation: Recep ERTÜRK) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

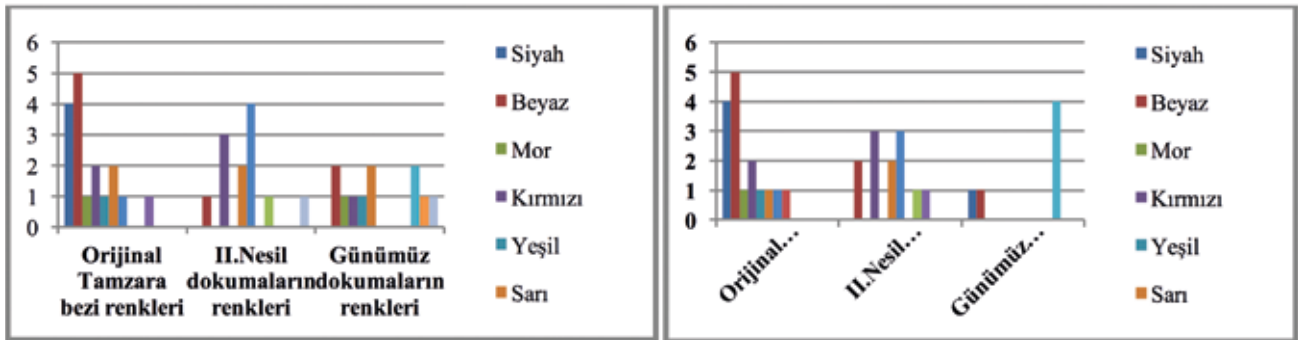
a) Sofra bezi / Table cloth

b) Bürüklük / Bürüklük

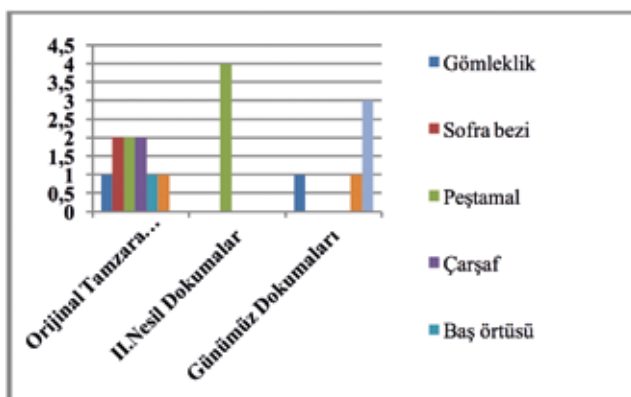
c) Sehpa örtüsü / Coffee table cover

d) Sehpa örtüsü / Coffee table cover

Fotoğraf 23-Günümüz Tamzara bezi dokuma örnekleri / Examples of today's Tamzara cloth weaving (Halk Eğitim Merkezi Yöresel Bez Dokuma Kursu 2010 / Public Training Center Local Cloth Weaving Course 2010) (Günümüz bezleri kaynak kişi: Nazire KELEMCI / Source person for today's sample: Nazire KELEMCI) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

Çizelge 3 - İncelenen dokumalarda çözgü ve atkı yönünde kullanılan ipliklerin renk dağılımı / Color distribution of the yarns used in the warp in the examined fabrics

Çizelge 4-İncelenen dokumaların kullanım alanları / Usage areas of the examined weaving

Orijinal Tamzara Bezi dokumalarında çözgüde beyaz ve siyah renk ağırlıklı olarak kullanılmış, bunu kırmızı renk takip etmiştir. Mor, yeşil, sarı, lacivert ve pembe renkler ise daha azdır. Atkıda siyah ve beyaz renk eşit ağırlıkla uygulanmış, bunu sarı ve kırmızı renkler takip etmiştir.

II. Nesil dokumalarda çözgü yönünde kırmızı ve lacivert renk daha yoğun kullanılmış olup bunu beyaz ve sarı renk takip etmiştir. Bu döneme ait dokumalara turuncu ve gri renkte ilave edilmiştir. Atkı yönünde lacivert ve kırmızı yoğunlukta kullanılan renklerdir. Bu renkleri sarı, beyaz, mavi ve turuncu renkler izlemektedir.

a) Orijinal dokuma bez / Original woven cloth

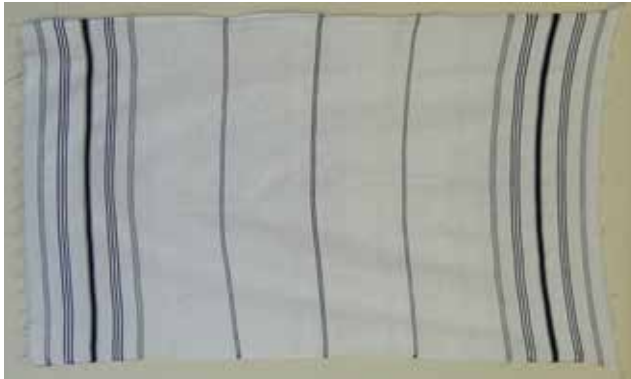

b) Günümüz örneği / Modern example

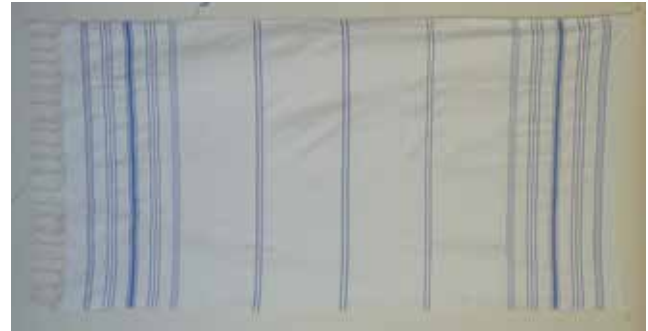
Fotoğraf 24-Gömlük bez örneği / Shirt cloth sample (Bez kaynak kişileri: Cemile YAZAN, Nazire KELEMCİ / Source person for cloths: Cemile YAZAN, Nazire KELEMCİ) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

Tablo 2- Gömlük beze ait özelliklerin karşılaştırması / Comparison of shirt cloth properties

	Üretim yeri	Ürün türü	Üretim yılı	Dokuma örgüsü	İplik türü ve rengi	Ebat
Orijinal bez örneği	Tamzara Mahallesi	Gömlük	1980	Rips	Pamuklu/ çözüde ve atkıda siyah ve beyaz	89×465 cm
Günümüz bez örneği	İlçe Halk Eğitim Merkezi Yöresel Bez Dokuma Kursu	Gömlük	2012	Bezayağı	Pamuklu / çözüde siyah ve beyaz; atkıda beyaz ve mor	88,5×250 cm

a) Orijinal örnek / Original sample

b) Günümüz örneği / Modern sample

Fotoğraf 25-Bürüklük bez örnekleri / Bürüklük cloth samples (Bez kaynak kişileri: Nazire KELEMCİ / Source person for cloths: Nazire KELEMCİ) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl /Year: 2016)

Tablo 3 - Bürüklük beze ait özelliklerin karşılaştırılması / Comparison of bürüklük cloth properties

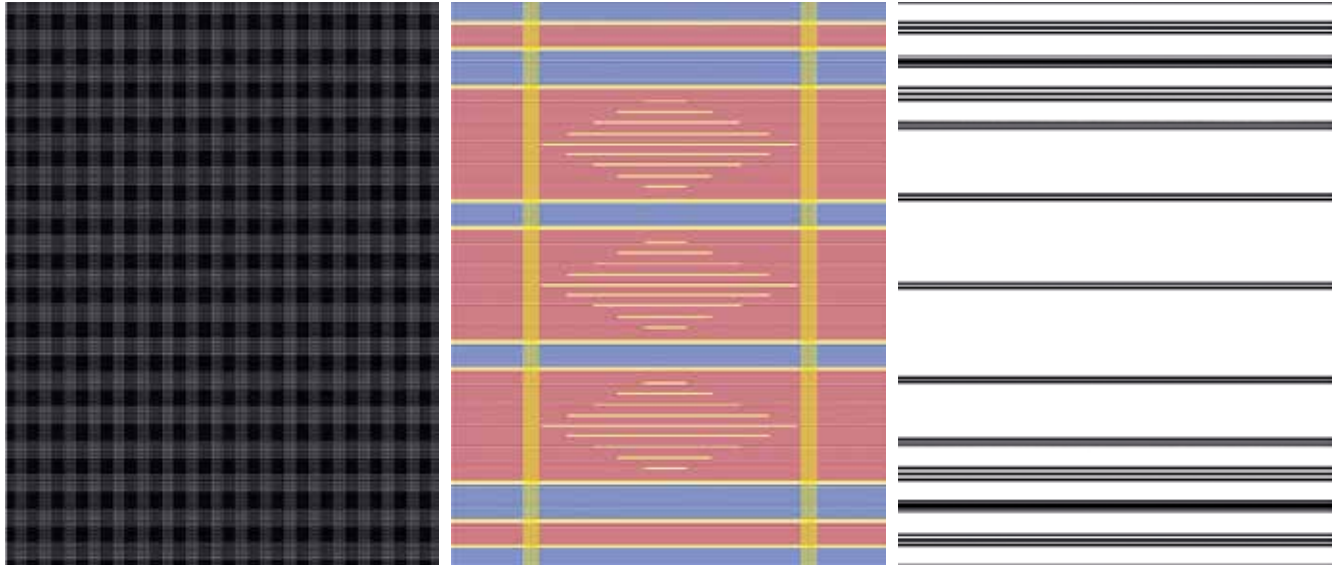
	Üretim yeri	Ürün türü	Üretim yılı	Dokuma örgüsü	İplik türü ve rengi	Ebat
Orijinal bez örneği	Tamzara Mahallesi	Bürüklük	1950	Krep	Pamuklu/ çözüde beyaz; atkıda siyah ve beyaz	82,5×139 cm
Günümüz bez örneği	İlçe Halk Eğitim Merkezi Yöresel Bez Dokuma Kursu	Bürüklük	2012	Rips	Pamuklu / çözüde krem rengi; atkıda krem rengi ve mavi	88,5×167 cm

Günümüz dokumaları ise renk çeşitliliği açısından oldukça sınırlıdır. Çözüde en çok krem rengi kullanılmış; siyah ve beyaz renk iplik tasarımlarda kullanılan ilave renkler

olmuştur. Atkıda ise beyaz, krem rengi, sarı renkler ağırlıklı kullanılmıştır. Mor, yeşil, kırmızı ve kahverengi ana renkleri desteklemiştir (Çize. 3).

GİRESUN-ŞEBİNKARAHİSAR İLÇESİNİN KÜLTÜREL MİRASI: TAMZARA BEZİ

Şekil 2 - Genel kompozisyon şemaları / General compositions

Tablo 4 - İncelenen bezlerin ait oldukları dönemlere göre teknik özellikleri / Technical specifications of the examined fabrics according to their periods

	KULLANIM AMACI	İPLİK NUMARASI		DOKUMA SIKLIĞI (adet/cm)		KULLANILAN TARAK ENİ	TOPLAM ÇÖZGÜ TEL SAYISI	TARAK NUMARASI
		Zemin Çözgü	Zemin Atkı	Çözgü sıklığı	Atkı sıklığı			
ORJİNAL TAMZARA BEZLERİ	SOFRA BEZİ / GÖMLEKLİK	Nm44	Nm44	23 tel	28 tel	103,55 cm	1,987 tel	113
	PEŞTAMAL / BAŞÖRTÜSÜ	Nm60	Nm60	13 tel	58 tel	80,11 cm	961,5 tel	65
	ÇARŞAF	Nm36	Nm36	17 tel	21 tel	85,76 cm	1400 tel	87
	BÜRÜKLÜK	Nm60	Nm60	16 tel	28 tel	99 cm	1320 tel	80
II. NESİL DOKUMALAR	PEŞTAMAL / BÜRÜKLÜK	Nm78	Nm78	14 tel	54 tel	93,85 cm	1166 tel	70
GÜNÜMÜZ ÖRNEKLERİ	SOFRA BEZİ / GÖMLEKLİK	Nm40	Nm40	24 tel	24 tel	101,77 cm	2124 tel	120
	BÜRÜKLÜK	Nm60	Nm60	22 tel	24 tel	92,93 cm	1947 tel	110
	SEHPA ÖRTÜSÜ	Nm60	Nm60	20 tel	21 tel	47,79 cm	863 tel	100

Orijinal Tamzara Bezleri ürün grubu olarak sofraya bezi, gömleklilik, peştamal, başörtüsü, çarşaf ve bürüklük olmak üzere 6 gruptan oluşmaktadır. Bu ürünlerin kullanım

amaçlarına göre renkleri de farklılık göstermektedir. II. Nesil dokumaların tamamı peştamal olarak üretilmiş olup, renkler açısından oldukça zengindir. Günümüz

dokumaları arasında yer alan gömleklilik ve bürüklük bez örnekleri orijinal dokuma örneklerinin tekrarıdır ancak farklılıklar söz konusudur (Tablo 2). Aşağıda gömleklilik (Foto. 24) ve bürüklük (Foto. 25) örnekleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

İki ürün türü üzerinde yapılan karşılaştırmalar sonucunda orijinal ve günümüz gömleklilik kumaşların kompozisyon açısından aynı özellikler taşıdığı, tek farklılığın kullanılan dokuma örgüleri ve atkı iplik renkleri olduğu görülmüştür. Bürüklük kumaşların günümüz örneklerinde ise sadece rips dokuma örgüsünün kullanıldığı ve enlerinin orijinal örneğe göre biraz daha geniş olduğu tespit edilmiştir. Her iki örnekte de orijinal kompozisyon şemaları korunmaya çalışılmıştır.

Genel olarak dokuma örneklerinde kompozisyon en ve boyda ince ve kalın çizgiler şeklinde, bazı örneklerde ise tüm yüzeyde ekose şeklinde oluşturulmuştur. Bu durum Tamzara bezlerinin karakteristik özelliğidir.

Teknik analizleri yapılan Orijinal Tamzara Bezleri, II. Nesil dokumalar ile Günümüz örneklerinin çözgü ve atkı yönünde kullanılan ipliklerin numarası, 1cm²'deki çözgü ve atkı dokuma sıklığı, kullanılan tarak eni, dokumadaki toplam çözgü tel sayısı ve tarak numaraları ilgili olarak ortalama değer hesaplamaları yapılarak Tablo 4'de sunulmuştur.

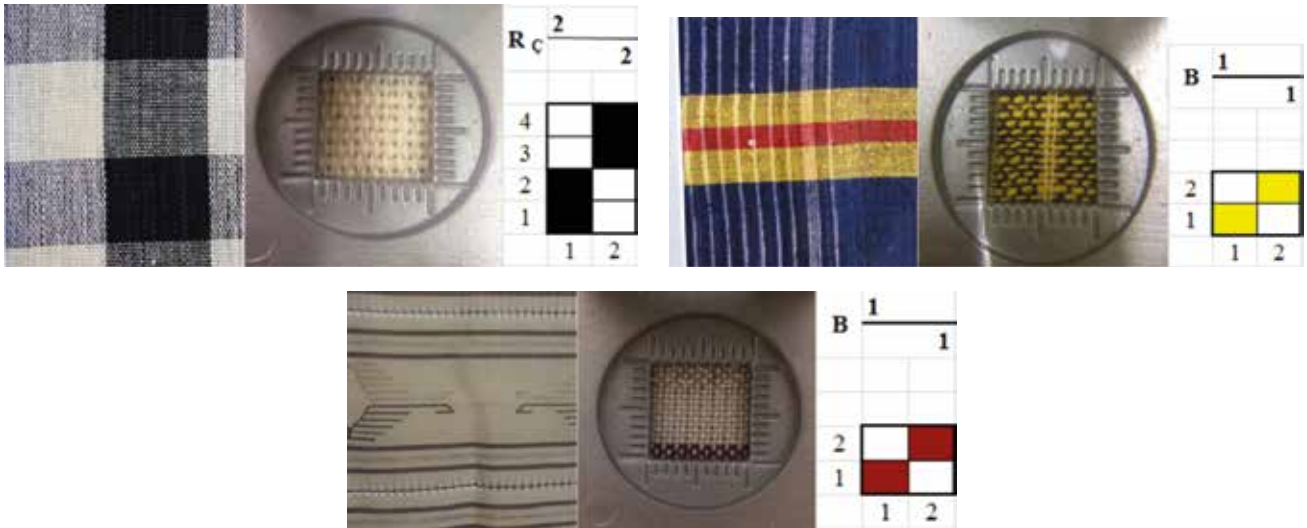
Sonuç

Şebinkarahisar'da geçmiş yıllarda üretilmiş olan Tamzara Bezi dokuması Tebriz'den getirilen dokuma tezgâhıyla bir el sanatı olarak hayat bulmuştur. O yıllarda yoğun şekilde üretilen, kooperatif kurularak

daha da güçlenmesi için çaba gösterilen Tamzara bezleri ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamıştır. 1900'lü yıllarda başlayıp 1970 yılına kadar en yoğun dönemini yaşayan ve bu yıldan sonra üretimi azalmaya başlayan Tamzara bezinin II. Nesil olarak sınıflandırdığımız örnekleri yarı otomatik tezgahlarda üretilmiştir. Tamzara bezi 1990'lı yılların başında evlerde kalan 1-2 tezgâh ile son bulmuştur. Genç nüfusun yüksek eğitime yönelmesi, makineleşmenin artması, daha ucuz ürünlere kolay ulaşımdan doğan pazarlanma sıkıntılarının yaşanması gibi nedenlerin dokuma sürecinin son bulmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Günümüzde ise İlçe Halk Eğitim Merkezi ve Tamzara Mahallesi sakinleri aracılığıyla yeniden hayata döndürülmeye çalışılmaktadır. Ancak yapılan sınıflandırmada 3. grupta yer alan günümüz dokuma örneklerinde teknik, renk ve kompozisyon açısından belirgin farklılıklar söz konusudur.

Bezlerde kullanılan dokuma teknikleri incelendiğinde, Orijinal Bezlerde en çok rips; II. Nesil bezlerde ve günümüz örneklerinde ise en çok bezayağı dokuma örgüsü kullanılmıştır.

Orijinal Tamzara Bezlerinde desen kareli, ince ve kalın çizgili olarak uygulanmıştır. İnce ya da kalın çizgili desenler genellikle enine çizgiler şeklinde uygulanmış, renkli çözgü kurulumu ve aynı ölçülerde kullanılan renkli atkı ipliklerinin kesişmesiyle kareli desenler elde edilmiştir. II. Nesil bezlerde de yine ince ve kalın çizgili desen kullanılarak orijinal dokuma bezlerin yaşatılmaya çalışıldığı düşünülebilmekle birlikte, karelerin ebatları değişiklik göstermiştir. Günümüz örneklerinde ise bu desen uygulamalarına ilaveten, daha çok Rize bezi veya Feretiko olarak bilinen ajur tekniği uygulaması teknik,

Fotoğraf 26- Orijinal Tamzara bezleri, II. Nesil ve Günümüz örneklerinde kullanılan dokuma örgüleri / Structures of used in Original Tamzara cloths, II. Generation cloths and today's examples (Bez kaynak kişileri: Cemile YAZAN, Recep ERTÜRK, Nazire KELEMCI / Source person for cloths: Cemile YAZAN, Recep ERTÜRK, Nazire KELEMCI) (Fotoğraflar için kaynak kişi / Source for photos: Arzu ARSLAN) (Yıl/Year: 2016)

desen ve kompozisyon açısından orijinal Tamzara bezi özelliklerini yansıtmamaktadır.

Orijinal Tamzara bezleri özünde sofra bezi, gömleklik, başörtüsü, peştamal, çarşaf, bürüklük olarak dokunmuştur. II. Nesil bezlerin tamamı peştamal olarak günümüz örnekleri ise gömleklik, bürüklük ve sehpa örtüsü amacıyla üretilmiştir. Sehpa örtüsü Tamzara bezinin kullanım alanlarından biri değildir. Sehpa örtüsünde kullanılan ajur tekniğinin ise Tamzara bezi ile bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Dokuma bezlerin tamamında pamuklu iplik kullanılmıştır. Dokuma örnekleri değerlendirildiğinde Orijinal dokumalarda kullanılan renk çeşitliliği, II. Nesil ve günümüz dokumalarında yoktur. Orijinal Tamzara bezlerinde çarşaf ve bürüklük siyah ve beyaz renklerde; sofra bezi, gömleklik, peştamal ve başörtüsünde mor, kırmızı, yeşil, sarı, lacivert, pembe ve gri renkler çözüğü ve atkı yönünde uygulanmıştır. Dış giyim olarak tabir edebileceğimiz bu türlerde renkli iplik kullanımının bezlerin albenisini attığı söylenebilir. II. Nesil dokumalar peştamal olarak dokunduğu için tamamında renkli iplikler kullanılmış, ana renklerin yanında turuncu ve mavi rengin çözüğüde ve atkıda kullanıldığı belirlenmiştir. Günümüz dokumalarında gerek çözüğüde gerekse atkıda yoğun bir renk çeşitliliği mümkün değildir. Çözüğü levendlerinin hazır olarak satın alınması bu yönde kullanılan renkleri siyah, beyaz ve krem rengi olarak sınırlandırmıştır. Atkı yönünde ise bu renklere ilaveten renkli simli iplikler, keten ipliği ile kahverengi yer almıştır.

2010 yılında Kadın İstihdamının Desteklenmesi Hibe Programı kapsamında Kadınlar Üretimde projesi ile Tamzara Dokumacılığı –Mazmanlık- Kilim Dokumacılığı Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar Meslek Yüksekokulu ile Şebinkarahisar Belediyesi'nin ortak çalışmaları sonucunda yeniden gündeme getirilmesi sevindiricidir. Bu çabanın Halk Eğitim Merkezi Yöresel Bez Dokuma Kursu ile devamlılığının sağlanmasına çalışılmaktadır. Ayrıca, Tamzara Mahallesinde yaşamlarına devam edenlerin bireysel çabaları ile Tamzara bezi dokumacılığının hayat bulduğu ilk yerde yeniden canlandırılmaya çalışılması da umut verici gelişmelerdendir. Tüm bu desteklerin ışığında, orijinal Tamzara bezlerinin teknik, desen ve kompozisyon özelliklerinin değişime uğratılmadan korunması, yerel yönetim ve üniversitelerle işbirliği yapılarak konuyla ilgili sürdürülebilir nitelikte projelerin geliştirilmesi, gelecek nesillere bu bezlerin aktarımının sağlanması açısından son derece önemlidir.

Kaynakça

- AKPINARLI, F. / BAŞARAN, F.N., 2012. Kırım Kültüründe Maramalar, Millî Folklor, Yıl:24, Sayı:94,s.162-172.
- BAŞARAN, F.N., 2014. Bayburt Yöresinde Geleneksel “Ehram Dokumacılığı” Üretim Teknikleri, Motif Ve Kompozisyon Özellikleri, Millî Folklor, Yıl:26, Sayı:104,s.151-166.
- ÇALIK, Ü., 2016. Tarih İçinde Şebinkarahisar, T.C. Şebinkarahisar Kaymakamlığı Kültür Yayınları:1, Emin Yayınları, Bursa.
- GÜZEL, E. / KULAZ, M., 2016. Tunceli-Çemişgezek- Doğan Köyü Halı Dokuma Örnekleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(4): 1321-1335.
- ÖLMEZ, F. N. / ETİKAN, S., 2013. Fethiye’de Düz Dokumacılık ve Günümüzdeki Durumu, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2, No:1,s.87-10.
- UZUNÖZ, K. / TÜRKYILMAZ, T. A., 2008. Tekstil Terimleri Sözlüğü, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- SABUNCU, P., 2013. Zıyanı Değil-Yeni Şebinkarahisar Yazılarım, Yaz Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAN TAĞI, S. 2005. Community, Identity and Dress in The Azdavay Region of Black Sea. Turkey. The Fabric of Life Cultural Transformations in Turkish Society. Amerika Birleşik Devletleri, Global Academic Publishing. s.225-247.
- TOSUN, M. D., 2014. Başvekil İsmet İnönü’ye ait Telgraf, T.C. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Arşivleri, Cumhuriyet Arşivi Bölümü, Yer No: 13-75-25, Belge tarihi:04.08.1935.
- TOSUN, M. D., 2015. Arşiv Belgelerinde Karahisar-i Şarki (Şebinkarahisar Tarihi), Rıhtım Dijital Matbaa, 1.Baskı, İstanbul.

YILDIRIM, Ş., 2013.

“Şırnak Yöresi Şal Şapık Kumaş Dokumacılığı”, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Anabilim Dalı. Ankara.)

YÜCEL, E. S, Tarihsiz.

Salname-i Vilayet-i Sivas 1287-1870 Sivas İl Yıllığı, Buruciye Yayınları, No:10, Sultanşehir Kültür ve Sanat Derneği, Sivas.

Url1-http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari3.html

(Coğrafya Haritanın websitesi)

Url2- <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2015/05/09/1904-yilinda-tamzarali-ermeni-kadin-ve-cocuklarinin-calismak-icin-istanbul-ve-izmir-gitmek-istemeleri/> (Murat Dursun Tosun'nun kişisel web sitesi)

Url3-<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2015/05/01/karahisar-i-tamzarada-uretilen-keten-bezi/> (Murat Dursun Tosun'nun kişisel web sitesi)

Url4- <https://eksisozluk.com/zirnik--174790>

(Ekşi sözlük websitesi)

Kaynak Kişiler

Abdullah DÖNMEZ. (2016). Esnaf. 29 yaş. Şebinkarahisar.

Aynur YAZICIOĞLU.(2016). Ev Hanımı. 49 yaş. Şebinkarahisar.

Cavit İŞCAN. (2016).Emekli Öğretmen. 68 yaş. Şebinkarahisar.

Cemile YAZAN. (2016).Ev Hanımı. 56 yaş. Şebinkarahisar.

Esra HASARI. (2016).Tamzara Bezi Dokuma Ustası. 40 Yaş. Tamzara Bezi Dokuma Atölyesi, Şebinkarahisar.

Mine CERANOĞLU.(2016). Öğretim Görevlisi Dr., Giresun Üniversitesi Feyzi Kıraç Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Moda Tasarımı Bölümü. 33 yaş. Tamzara Bezi Orijinal Dokuma Tezgâhı Fotoğraf Koleksiyonu'ndan. Şebinkarahisar.

Murat Dursun TOSUN. (2017). Araştırmacı-Yazar. 57 yaş. İstanbul.

Nazire KELEMCİ. (2016). Halk Eğitim Merkezi Yöresel Bez Dokuma Kursu, Tamzara Bezi ve Mazmanlık Dokuma Ustası. 47 yaş. Şebinkarahisar.

Orhan KÜTÜKÇÜ. (2016). Emekli Öğretmen. 72 yaş. Şebinkarahisar.

Recep ERTÜRK (2016). Emekli Öğretmen. 60 yaş. Şebinkarahisar.

Ünsal ÇALIK.(2016). Emekli Öğretmen / Araştırmacı-Yazar. 75 yaş. Şebinkarahisar.

Temel MELETLİ. (2016). Emekli Öğretmen. 73 yaş. Şebinkarahisar.

Yektağ ŞİŞMAN. (2016). Emekli Öğretmen. 65 yaş. Şebinkarahisar.

Zehra ŞİŞMAN. (2016). Ev Hanımı. 89 yaş. Şebinkarahisar.

EKLER

EK-1

EK-2